Baudelaire traduït a la presó

Carles Castellanos va descobrir durant les seves estades a la presó l'efecte 'euforitzant' de la traducció

JEAN DESLISLE / **jdelisle@uottawa.ca**
Professor emèrit de la Universitat d'Ottawa

La solitud carceària és propícia a la traducció. Hi ha un bon nombre de traductors que han continuat traduint quan estaven patint empresonament. Essent una tasca solitària per excel·lència, aquesta activitat intel·lectual serveix per a alliberar l'esperit i es mostra com un mitjà poderós d'evasió...

N'hi hauria prou de citar el nom d'Étienne Dolet que, des del fons del seu calabós de Lió, va traduir *Les Tusculanes* de Ciceró abans d'ésser condemnat a la foguera pel tribunal de la Inquisició, o també els de William Tyndale et de Louis-Isaac Lemaistre de Sacy. Aquests dos traductors van traduir l'Antic Testament des de darrere els barrots: Tyndale al castell de Vilvoorde, prop de Brussel·les; Lemaistre de Sacy, a la Bastilla, on va estar tancat per dos anys.

Tyndale va morir també a la foguera. La intolerància religiosa fa, de vegades, perillós l'ofici de traductor. Igualment com les ideologies totalitàries.

Ja més ençà, al segle XX, hom pot mencionar els noms d'Eduardo Barriobero y Herrán, autor de la primera traducció de *Gargantua* publiada el 1905 a Espanya; Abraham Elmaleh, que va traduir a l'hebreu el *Llibre de Kalila i Dimna* mentre es consumia a les masmorres del Khan el-Paixà a Damasc; Pavlos Zannas que, en el decurs dels seus deu anys de reclusió sota el règim dels Coronels, va produir una versió grega de *À la recherche du temps perdu*, de Proust, obra molt apropiada a les circumstàncies; i finalment Milovan Djilas autor d'una versió serbocroata del *Paradís perdut* de Milton que va escriure en més de 3.000 fragments de paper higiènic perquè els seus escarcellers l'havien privat de paper d'escriure, com a mesura vexatòria.

El recorregut atípic del militant independentista català, Carles Castellanos, nat a Barcelona el 1942 és interessant des de diferents punts de vista. Aquest enginyer industrial de formació és un veritable home de molts oficis en el camp de la lingüística. Ha estat simultàniament o successivament lingüista, traductor, lexicògraf, terminòleg, professor de traducció, Director del Departament de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), director d'un observatori català de la llengua amaziga (o beber) i investigador universitari, tot militant molt activament al si del moviment per la independència de Catalunya. És també un ardent defensor i promotor de la llengua i la cultura catalanes. El seu compromís polític el portarà a publicar una desena d'obres sobre temes històrics i sociopolítics entre els quals un *Petit Diccionari de l'Independentisme* (1988)[1]. També és un gran defensor i promotor de la llengua o la cultura catalanes.

Charles Baudelaire / ÉTIENNE CARJAT

Durant més de vint anys ha estat professor de traducció (francès-català) a la UAB i s'ha interessat en les llengües afroasiàtiques, particularment per l'amazic (o berber). Ha publicat, d'altra banda, l'any 2006, una *Guia de conversa universitària amazic-català*. Es tracta d'un manual bilingüe d'iniciació al català destinat als estudiants i professors estrangers a Catalunya.

Carles Castellanos, lexicògraf, ha enriquit la llengua catalana amb nombrosos repertoris, entre els quals un diccionari francès-català, català-francès (1979), un diccionari d'informàtica (1986), un diccionari de falsos amics francès-català (2000) i un diccionari bàsic occità-català (2008). Aquestes obres són una prova de la vitalitat de la llengua catalana. Encara era adolescent quan es va afiliar, l'any 1960, al Front Nacional de Catalunya. Més tard, col·laborà a la fundació d'altres organismes que tenien com a objectiu la independència d'aquesta comunitat autònoma. Els seus tràngols amb la Guardia Civil no van trigar a multiplicar-se. Ben aviat és fitxat, vigilat, neutralitzat. Quatre vegades serà

tancat a la presó i torturat: 1964, 1974, 1981 i 1988. Els motius d'aquestes detencions són: "propaganda il·legal", "associació il·legal", "col·laboració amb una organització armada", o "incitació a la sedició", concretament pel fet d'haver exhibit una pancarta amb el lema "Independència" en una manifestació. Les acusacions de terrorisme han estat sempre sobresegudes, per manca de fonament legal.

S'ha hagut d'exiliar dues vegades: el 1974 i el 1992, l'any dels Jocs Olímpics de Barcelona. Va haver de fugir a causa de les nombroses detencions i empresonaments d'independentistes, ja que les autoritats espanyoles, com a mitjà de repressió volien evitar qualsevol mobilització a favor de la independència de Catalunya en un moment en què l'atenció de la premsa internacional estava centrada en Barcelona.

Durant la seva detenció de l'any 1974 Carles Castellanos aprèn l'amazic en un llibre d'un capellà basc[2] i amb l'ajut d'un pres marroquí originari del Rif. Al llarg dels deu mesos d'exili consecutius a aquesta pena d'empresonament tradueix *Catalunya Mil Anys enrere* (*La Catalogne au tournant de l'an mil*) de l'historiador especialista en la Catalunya medieval Pierre Bonnassié. Traduirà igualment altres obres, a partir de l'egipci clàssic (*Història de Sinuhè i altres contes*) i de l'amazic, un recull de poemes de l'autor cabilenc Salem Zenia. L'any 1988, després d'haver estat torturat a Barcelona i a Madrid, passa vuit mesos al centre de detenció d'alta seguretat d'Alcalá Meco, abans de ser exculpat. És durant aquest internament que emprèn la traducció dels *Paradisos artificials* de Baudelaire per suggeriment del poeta, crític literari i traductor Francesc Parcerisas, actualment director de la Institució de les Lletres Catalanes i degà de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la UAB. Aquest treball tenia l'objectiu de servir d'ajuda financera i d'aportat alhora un cert reconfort moral.

Servint-se d'una màquina d'escriure antiga i d'alguns diccionaris corrents, Castellanos va portar a terme la seva traducció, sense gaires més eines de treball que el seu domini d'ambdues llengües

Servint-se d'una màquina d'escriure antiga i d'alguns diccionaris corrents, el pres porta a terme la seva traducció; no li calen gaires més eines de treball pel fet que domina molt bé ambdues llengües. L'essencial de la seva tasca va consistir sobretot, manifesta, a poar dels recursos expressius del català els mots més encertats per tal de "recrear" tota la força de suggestió de l'obra original.

A aquest respecte, anota a les seves memòries: "El sarcasme del títol era evident i contrastava amb l'entorn amb què em torbava, però no vulgueu saber el plaer que em causava de poder poar dins el meu cervell els mots suscitats per la lectura de l'escriptor francès, ni l'escalf que sentia el meu cor dins la gelor de l'hivern, quan els fulls de paper anaven essent marcats per la música de les paraules escrites"[3]

Fascinat per la bellesa del text literari, per la seva força d'evocació, el traductor, com enartat, es deixava transportar.

Es trobava en el mateix estat d'ànim que Ablaham Elmalech, ja esmentat, que reconta també a les seves memòries: "La tasca de la traducció em va fer la vida més agradable. Vaig arribar a oblidar tot el que passava al meu voltant... [...]. Totes les meves energies i els meus pensaments estaven centrats en la traducció d'aquesta joia oriental el *Llibre de Kalila i Dimna* que m'esforçav d'adaptar i de millorar"[4].

La traducció dels *Paradisos artificials* fou publicada a Barcelona l'any 1990. En aquesta obra, Baudelaire descriu els efectes de les drogues. Inspirant-se en la seva experiència personal, tot i no ser ell mateix un gran consumidor de substàncies psicotròpiques, sosté que la droga permet als homes de transcendir-se per a assolir l'ideal al qual aspiren.

"Ben igual que d'una droga temible — escriu al pròleg— l'ésser humà gaudeix del privilegi de poder obtenir noves i subtils delectances fins i tot del dolor, de la catàstrofe i de la fatalitat". Aquesta reflexió no es podria aplicar perfectament a Carles Castellanos, traductor de Baudelaire a la presó?

Des del fons de la seva cel·la no ha obtingut, en l'exercici creatiu de la traducció, "delectances" intel·lectuals "subtils", utilitzant els mots del poeta? Com en el cas d'altres traductors que han tret profit de llurs lleures en reclusió aplicant-se a les tasques de la traducció, aquesta activitat ha aportat a aquest traductor català un suport psicològic innegable. L'ha ajudat en gran mesura a suportar la feixuga càrrega de l'aïllament, el dolor de la separació dels seus, i els patiments físics de la tortura. La traducció podria tenir un efecte "euforitzant" en unes determinades circumstàncies? Alliberar l'esperit, estimulant-lo a la manera d'una droga, podria ser una altra de les seves múltiples funcions?

Notes

[1] Podeu trobar-ne una bibliografia més detallada al portal de l'AELC www.escriptors.cat/autors/castellanosc/obra.php) i a la Viquipèdia (ca.wikipedia.org/wiki/Carles_Castellanos_i_Lloren%C3%A7) (nota del traductor)

[2] Es tracta de l'obra del pare Sarrionandia (1905) *Gramática de la lengua rifeña*, Imprenta Hispano-arábiga: Tànger

[3] *Reviure els dies. Records d'un temps silenciat*, Lleida, Pagès Éditors, 2003, p. 161.

[4] Citat per Colette Touitou-Benitah, "Abraham Elmaleh, l'attrait de l'Orient, le leurre de l'Occident", in *Portraits de traducteurs*, publ. sota la direcció de Jean Delisle, Ottawa, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1999, p. 246.